

Postavení Nejvyššího soudu v právním státě a jeho role při sjednocování judikatury

Pavel Šámal*

Abstrakt: Článek se zabývá postavením Nejvyššího soudu v českém soudním systému pohledem jeho role při sjednocování rozhodovací praxe. Člení se do tří samostatných částí zaměřujících se na i) vztah Nejvyššího soudu a Soudního dvora EU, respektive Evropského soudu pro lidská práva, ii) Nejvyššího soudu a Ústavního soudu a iii) Nejvyššího soudu a soudů nižších stupňů. Cílem textu je vedle teoretického uchopení problematiky poukázat na praktické přesahy projednávané materie. V rámci pojednání o vztahu Nejvyššího soudu, Soudního dvora a Evropského soudu pro lidská práva je poukázáno na postavení Nejvyššího soudu při zprostředkování správné aplikace judikatury těchto soudů na vnitrostátní úrovni a na vybrané aspekty vedení tzv. soudního dialogu. Při analýze vztahu Nejvyššího a Ústavního soudu je kladen důraz na problematiku pnutí mezi deklarovaným a faktickým rozsahem přezkumu soudních rozhodnutí ze strany Ústavního soudu. Současně je v rámci krátkého srovnávacího exkurzu poukázáno i na německou doktrínu vymezující vztah Spolkového soudního dvora a Spolkového ústavního soudu. V pojednání o vztahu Nejvyššího soudu a soudů nižších stupňů je věnována pozornost jednotlivým institutům sjednocování soudní judikatury.

Klíčová slova: Nejvyšší soud, soudní dialog, předkládání předběžných otázek, vztah Nejvyššího soudu a Ústavního soudu, sjednocování judikatury

Úvod

Zabýváme-li se *hodnocením role a postavení Nejvyššího soudu v České republice* na počátku třetího milénia a v roce, kdy se také zamýšlíme nad stoletým výročím trvání Nejvyššího soudu, je třeba hned v úvodu uvést, že role Nejvyššího soudu v současné době je značně rozdílná od doby jeho založení zákonem č. 5/1918 Sb. z. a n., kdy u tohoto soudu působil prof. František Vážný.¹ Zatímco na počátku tzv. první republiky² se soudní moc chápala jako jednotný a v podstatě monolitní celek, v současné době lze soudní moc charakterizovat jako *institucionálně rozčleněnou a do značné míry diferencovanou a specializovanou strukturu*. Jedná se nové pojetí soudní moci v materiálním právním státě, kdy zejména v posledních desetiletích se v návaznosti na teorii dělby moci hovoří také o dělbě soudní moci. Přitom je možno *dělbu soudní moci* chápat v užším smyslu jako rozčlenění a specia-

* Prof. JUDr. Pavel Šámal, Ph.D., předseda Nejvyššího soudu a profesor trestního práva na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze a Právnické fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě. E-mail: pavel.samal@soud.cz. Příspěvek byl zpracován v rámci vědeckovýzkumného záměru Právnické fakulty UK v Praze PROGRES Q04 *Právo v měnícím se světě*. Autor děkuje Kataríně Deákové, oddělení analytiky a srovnávacího práva Nejvyššího soudu, za zpracování podkladů a rešerše.

1 Prof. JUDr. František Vážný (1. 2. 1868 – 9. 3. 1941), druhý prezident Nejvyššího soudu a místopředseda Ústavního soudu, byl jedním z nejvýznamnějších právníků Československé republiky, který proslul zejména uspořádáním judikatury Nejvyššího soudu z příkazu jeho předsednictva v tzv. Vážného sbírce (*Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních a Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských*, vydávané Právnickým vydavatelstvím v Praze, později Právnickým vydavatelstvím JUDr. V. Tomsa, společnost s r. o., Praha XII).

2 Ústavní soud vznikl jako první ryze ústavní instituce až v roce 1920 na základě zákona č. 121/1920 Sb. Národního shromáždění, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky, a položil společně s rakouským Ústavním soudem základ ústavního soudnictví v Evropě v moderním chápání (srov. LANGÁŠEK, Tomáš. *Ústavní soud Československé republiky a jeho osudy v letech 1920–1948*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011).

lizaci vnitrostátní soudní soustavy³ nebo v širším smyslu, kdy do této dělby soudní moci zahrneme rovněž evropské soudní orgány, a to jak v rámci Evropské unie, tak i Rady Evropy, což souvisí s probíhající permanentní evropskou integrací a se vzrůstajícím vlivem evropských soudů (Soudního dvora Evropské unie v Lucemburku a Soudu pro lidská práva ve Štrasburku) na národní soudy (ústavní soudy i obecné soudy). V návaznosti na tyto procesy všechny tyto soudy v rámci Evropy hledají svou identitu a roli jak v evropském soudním systému, tak i na národní úrovni.

Významným je také nový přístup při *vytváření soudního dialogu* mezi jednotlivými soudními institucemi, na základě kterého by se jednotlivé soudy měly pokusit vytýčit svou roli a nalézt své postavení v rámci rozčlenění a do značné míry i specializace jednotlivých soudů v návaznosti na vývojové tendence právního řádu v moderním právním státě, které jsou charakterizovány stále větší složitostí a rozšiřováním právního řádu a z toho plynoucího růstu právní reglementace společenských vztahů za současného potlačení významu jiných normativních systémů.⁴

S ohledem na tyto vývojové tendence a do značné míry rozporuplné zákonné vymezení opravných prostředků směřujících do rozhodnutí soudů druhé instance (zejména dovolání v trestním řízení a v občanskoprávním řízení) v procesních kodexech jsou tyto otázky zvláště aktuální u Nejvyššího soudu. K obtížnosti řešení této otázky přispívá i nedostatečné vymezení postavení Nejvyššího soudu v Ústavě (srov. čl. 92 Ústavy⁵). Přesto se chci pokusit alespoň o krátkou analýzu postavení Nejvyššího soudu na základě posouzení jeho vztahu k Soudnímu dvoru Evropské unie (dále jen „SDEU“) a Evropskému soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“), dále k Ústavnímu soudu a k nižším obecným soudům.

1. Vztah Nejvyššího soudu a ESLP či SDEU

Obecné soudy těch evropských států, které jsou začleněny do nadnárodních struktur, jakou je Evropská unie, a jsou *součástí mezinárodních smluvních systémů ochrany základních práv*, včetně soudů nejvyšších, se ve své každodenní rozhodovací činnosti musí vypořádat nejenom s vnitrostátními zákonnými či podzákonnými předpisy a ústavním pořádkem, ale i mezinárodními smlouvami a dalšími evropskými předpisy. Imperativ ústavně konformního výkladu podústavního práva se rozšiřuje také o imperativ interpretace konformní s mezinárodními závazky České republiky. Obecné soudy mají povinnost *znát judikaturu ESLP* a při vlastní rozhodovací činnosti jí konsekventně uplatňovat.⁶ Navíc členství v Evropské unii implikuje *povinnost aplikovat unijní legislativu*, ať už to jsou předpisy přímo aplikovatelné, nebo se jedná o povinnost eurokonformního výkladu se současnou aplikací judikatury SDEU. Dostát těmto požadavkům klade nároky jak na soudce-jednotlivce, tak na institucionální nastavení soudnictví. Požadavky na správnou aplikaci unijních předpisů, judikatury SDEU a ESLP kladou i na Aharonem Barakem popsaného „soudce Hercula“⁷ velmi vysoké nároky. *Nejvyšší soud* jakožto orgán na vrcholu obecného

³ Viz HLOUŠEK, Vít – ŠIMÍČEK, Vojtěch. Úvodem ke konferenci „Dělba soudní moci v České republice“, konané dne 26. listopadu 2003. In: HLOUŠEK, Vít – ŠIMÍČEK, Vojtěch (eds). *Dělba soudní moci v České republice*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2004, s. 9.

⁴ Srov. k tomu HOLLÄNDER, Pavel. Kolaps „soudcovského státu“: Běží odpočítávání? In: HLOUŠEK, Vít – ŠIMÍČEK, Vojtěch (eds). *Dělba soudní moci v České republice*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2004, s. 16–32.

⁵ Srov. LANGÁŠEK, Tomáš. Komentář k čl. 92. In: RYCHETSKÝ, Pavel – LANGÁŠEK, Tomáš – HERC, Tomáš – MLSNA, Petr a kol. *Ústava České republiky. Ústavní zákon o bezpečnosti ČR. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 961 an.

⁶ MORAVEC, Ondřej. Aplikace ústavních norem před obecnými soudy. *Bulletin advokacie*. 2008, č. 4, s. 13–19.

⁷ *A Judge on Judging: The Role of a Supreme Court in Democracy*. Yale Law School, 2002.

soudnictví *zaujímá zvláštní postavení při zprostředkování správné aplikace judikatury SDEU a ESLP*, a to také obecnými soudy. Systémová snaha dostat těmto požadavkům tak vede jak k vytváření *soudního dialogu* mezi soudy vnitrostátními a soudy evropskými chápanými v širším smyslu slova, tedy SDEU a ESLP, tak k vytváření další institucionální podpory. Tato snaha zajistit co nejužší komunikaci mezi soudy na všech stupních hierarchie vede k institucionálnímu zakotvení jejich spolupráce.

Účinná a jednotná aplikace unijního práva spolu se zajišťováním soudní ochrany práv, které poskytuje jednotlivci unijní právo, je společným úkolem SDEU a vnitrostátních soudů. Pod pojmem *unijní soudy* lze sice v užším pojetí chápat pouze SDEU či Tribunál,⁸ v širším významu zahrnuje také všechny soudy členských států aplikujících unijní právo.⁹ Podle slov Koena Lenaertse každý nejvyšší soud členských zemí představuje také „evropský soud“,¹⁰ přičemž *vnitrostátní soudy nesou s SDEU společnou odpovědnost za správnou aplikaci unijního práva*.

Smlouva o EU ve svém článku 19 stanovuje povinnost členských států ke stanovení prostředků nezbytných k *zajištění účinné právní ochrany v oblastech pokrytých unijním právem*. Předmětné ustanovení tak odráží decentralizovanou povahu unijního právního řádu, kde je výkon práva EU především svěřen vnitrostátním soudům.¹¹ Primárním právem předvídaný prostředek k realizaci tohoto úkolu, tedy *institut předběžné otázky* zakotvený v článku 267 Smlouvy o fungování EU, představuje rámec pro komunikaci vnitrostátních soudů a SDEU. Soudy, jejichž rozhodnutí nelze napadnout opravnými prostředky podle vnitrostátního práva (zejména Nejvyšší soud, Nejvyšší správní soud a Ústavní soud), mají povinnost obrátit se na SDEU, pokud při jednání před těmito soudy vyvstane otázka týkající se platnosti a výkladu unijních aktů, respektive výkladu zakládajících smluv, která nebyla dosud SDEU řešena. Jiné soudy se na SDEU mohou obrátit, pokud považují rozhodnutí o této otázce za nezbytné k vynesení svého rozsudku. Článek 267 SFEU přiznává vnitrostátním soudům tu nejširší možnost obrátit se na Soudní dvůr s předběžnou otázkou, a to v jakémkoliv okamžiku řízení, který považují za vhodný.¹²

Přestože je *předkládání předběžných otázek SDEU* základem pro eurokonformní výklad unijních předpisů a jako takové je základem fungování právního systému EU, *kompetence* (nikoli povinnost) *instančně nižších vnitrostátních soudů* kdykoliv předkládat předběžné otázky týkající se unijního práva může být na druhé straně *silným nástrojem k obcházení existující judikatury vyšších soudů*, a to i Nejvyššího soudu. V případě, že soudy nižšího stupně nesouhlasí s ustáleným názorem soudu vyššího stupně, např. s právním názorem Nejvyššího soudu nebo Ústavního soudu, k výkladu určité otázky unijního práva, mohou totiž podat předběžnou otázku a tím se pokusit obejít závazný právní názor soudu vyššího stupně. Dojde-li k potvrzení právního názoru soudu nižšího stupně, soud vyššího stupně je povinen závazné rozhodnutí Soudního dvora respektovat.¹³

Rovněž české soudy se nevyhnuly řešení *kolize závaznosti rozhodnutí Soudního dvora o předběžné otázce se závazností rozhodnutí vnitrostátního soudu*. Konkrétně se tak stalo

⁸ Soud prvního stupně, který byl od roku 1989 přičleněn k SDEU.

⁹ BOBEK, Michal – KÜHN, Zdeněk a kol. *Judikatura a právní argumentace*. 2. vydání. Praha: Auditorium, 2013, s. 286.

¹⁰ LENAERTS, Koen. *Court of Justice and National Courts: A Transparent Dialogue*. Příspěvek prezentovaný na konferenci Závaznost soudních rozhodnutí, Brno, 19.–21. 6. 2017. Příspěvky prezentované na konferenci budou publikovány ve Sborníku, který je připravován do tisku.

¹¹ LACCHI, Clelia. Multilevel Judicial Protection in the EU and Preliminary References. *Common Market Law Review*. 2016, Vol. 53, No. 3, s. 680.

¹² Rozsudek velkého senátu Soudního dvora ze dne 5. 5. 2010, sp. zn. C-173/09, *Elčinov*.

¹³ BOBEK, Michal – KOMÁREK, Jan – PASSER, Jan – GILIS, Mark. *Předběžná otázka v komunitárním právu*. Praha: Linde, 2005, s. 373.

v jednom z případů tzv. slovenských důchodů, týkajících se českých důchodců, kteří v důsledku smlouvy mezi Českou a Slovenskou republikou dostávali nižší slovenské důchody. V něm se názorově střetl Ústavní soud s Nejvyšším správním soudem, což vyvrcholilo až podáním předběžné otázky k Soudnímu dvoru ze strany Nejvyššího správního soudu a rozhodnutí SDEU ve věci *Landtová*.¹⁴ Problematickým se z pohledu unijního práva stalo kritérium poskytování dorovnání důchodů, tj. české občanství a trvalé bydliště na území České republiky (podle Ústavního soudu jeho judikatura ale vázala poskytnutí vyrovnávacího příspěvku pouze na české státní občanství), které bylo vnímáno Nejvyšším správním soudem ve shodě se Soudním dvorem jako diskriminační.¹⁵ Nutno podotknout, že ačkoliv Ústavní soud Soudnímu dvoru zaslal své vyjádření k dané věci, to mu bylo vráceno, jelikož nebyl účastníkem dotčeného řízení, a proto „hlas“ Ústavního soudu nebyl v řízení prezentován.¹⁶ Konečným výsledkem ságy bylo celoevropsky známé rozhodnutí Ústavního soudu, které konstatovalo, že na nároky občanů ČR plynoucí ze sociálního zabezpečení do doby 31. 12. 1992 nelze vztáhnout evropské právo (nařízení Rady EHS č. 1408/71 ze dne 14. 6. 1971), a odmítající coby *ultra vires* závěry Soudního dvora v dané věci.¹⁷ Celou ságu *Landtová* hodnotí Michal Bobek jako střet negativních událostí, a to velmi citlivý případ rámovaný v technických pojmech výpočtu důchodu a využití předběžné otázky jako externalizaci vnitřního sporu, antagonismus mezi vnitrostátními aktéry doplněný o Ústavní soud stále hledající své postavení v rámci unijní soudní struktury, respektive poněkud méně flexibilní přístup Soudního dvora.¹⁸

Přestože proti samotnému právu soudů nižší instance v souladu s článkem 267 SFEU předložit SDEU předběžnou otázku není možno při současné úpravě nic zásadního namítat, nelze současně ignorovat případné negativní důsledky, které mohou nastat v případě, že soudy nižšího stupně, ať již úmyslně, či neúmyslně, poskytnou ve svém předkládacím rozhodnutí SDEU v jisté míře neúplné informace, což může vést až k tomu, že SDEU vydá rozhodnutí zcela nezohledňující skutečný právní či skutkový stav rozhodované věci. Aniž by bylo možno tvrdit, že se jedná o běžnou praxi nižších soudů, takové případy se vyskytují, což dokládá i judikatura SDEU, která se problematice obcházení soudů vyššího stupně soudy nižšími věnuje.¹⁹

Základní přístup k uvedené problematice obsahuje *rozsudek SDEU ve věci Elčinov*, v němž uvedl, že unijní právo brání tomu, aby vnitrostátní soud, kterému přísluší rozhodnout v návaznosti na vrácení věci soudem vyššího stupně, který rozhodoval v rámci kasačního opravného prostředku, byl v souladu s vnitrostátním procesním právem vázán právními posouzeními soudu vyššího stupně, jestliže se s ohledem na výklad, který požadoval od Soudního dvora, domnívá, že uvedená posouzení nejsou v souladu s unijním

¹⁴ Rozsudek Soudního dvora ze dne 22. 6. 2011, sp. zn. C-399/09, *Landtová*.

¹⁵ BOBEK, Michal. *Landtová, Holubec, and the Problem of an Uncooperative Court: Implications for the Preliminary Rulings Procedure*. *European Constitutional Law Review*. 2014, Vol. 10, No. 1, s. 54–89. Dostupné z: <<https://ssrn.com/abstract=2430756>>.

¹⁶ Nutno ovšem podotknout, že unijní právo v zásadě nezakazuje opakované předkládání předběžných otázek. Ústavní soud tak měl v navazujícím řízení možnost sám se opětovně obrátit na SDEU (měl-li za to, že Nejvyšší správní soud vyličil podstatné okolnosti ve svém předkládacím usnesení zavádějícím způsobem, či některé skutečnosti zamlčet), což však neučinil. Viz KÜHN, Zdeněk. *Ultra vires review and the demise of constitutional pluralism. The Czecho-Slovak Pension Saga, and the Dangers of State Court's Defiance of EU Law*. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*. 2016, Vol. 23, Issue 1, s. 190.

¹⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 31. 1. 2012, sp. zn. Pl. ÚS 5/12, uveřejněn pod č. 24 ve sv. 64 Sb. nál. a usn. ÚS ČR.

¹⁸ BOBEK, Michal. *Landtová, Holubec, and the Problem of an Uncooperative Court: Implications for the Preliminary Rulings Procedure*. *European Constitutional Law Review*. 2014, Vol. 10, No. 1, s. 54–89. Dostupné z: <<https://ssrn.com/abstract=2430756>>, s. 26.

¹⁹ Viz např. rozsudek Soudního dvora ze dne 21. 2. 2006, sp. zn. C-255/02, *Halifax a další*; rozsudek Soudního dvora ze dne 28. 6. 2007, sp. zn. C-73/06, *Pflanzler Luxembourg*; rozsudek Soudního dvora ze dne 8. 9. 2009, sp. zn. C-478/07, *Budějovický Budvar*.

právem.²⁰ Nejvyšší soud Slovenské republiky (dále jen „NS SR“) se v nedávné době ve vztahu k dané problematice ve věci *Križan* SDEU zeptal, zda musí být článek 267 SFEU vykládán v tom smyslu, že se vnitrostátní soud může na SDEU obrátit s žádostí o rozhodnutí o předběžné otázce bez návrhu, a to i když rozhoduje v rámci vrácení věci po zrušení svého prvního rozhodnutí Ústavním soudem Slovenské republiky (dále jen „ÚS SR“) a vnitrostátní norma mu ukládá, aby ve sporu rozhodl v souladu s právním názorem vyjádřeným posledně uvedeným soudem. Kromě toho NS SR položil SDEU otázku, zda článek 267 SFEU musí být vykládán v tom smyslu, že tentýž vnitrostátní soud zavazuje k tomu, aby věc předložil SDEU, i když jeho rozhodnutí mohou být u ústavního soudu předmětem opravného prostředku omezeného na přezkum případného porušení práv a svobod zaručených vnitrostátní ústavou nebo mezinárodní úmluvou. *SDEU v rozsudku ve věci Križan* navázal na zmíněnou judikaturu, a to zejména na uvedený rozsudek ve věci *Elčinov*. Vnitrostátní pravidlo, které NS SR zavazuje k tomu, aby zastával právní názor ÚS SR, mu podle jeho názoru nemůže zabránit v tom, aby Soudnímu dvoru předložil žádost o rozhodnutí o předběžné otázce v jakémkoli okamžiku řízení, který považuje za vhodný, a případně odmítl posouzení vyjádřená ÚS SR, která by se ukázala jako odporující unijnímu právu.²¹

Závěry Soudního dvora jsou konzistentní a *právo soudů nižší instance na předložení předběžné otázky Soudnímu dvoru by mělo dostat přednost před respektováním závazného právního názoru vnitrostátního soudu*. Přesto je třeba upozornit i na doporučení Soudního dvora pro vnitrostátní soudy o zahajování řízení o předběžné otázce, které výslovně upozorňuje na to, že je žádoucí, aby rozhodnutí předložit žádost o rozhodnutí o předběžné otázce bylo přijato ve fázi řízení, kdy je předkládající soud schopen vymezit právní a skutkový rámec věci, aby tak měl Soudní dvůr k dispozici veškeré poznatky, které jsou případně nezbytné k ověření, že je unijní právo na spor v původním řízení použitelné.²²

Komplikovanější právní otázky se často krystalizují až v řízení odvolacím či až v souvislosti s podáním dovolání. Účel dovolání v českém právním řádu se navíc částečně kryje se smyslem řízení o předběžné otázce, kterým je sjednocování judikatury.²³ Lze proto považovat za vhodnější *přenechat předkládání předběžných otázek soudům odvolacím či Nejvyššímu soudu*, a to především s ohledem na značný nápad a přetíženost Soudního dvora. Stávající judikatura SDEU se však směrem k omezení možnosti soudů nižších stupňů podávat předběžné otázky neubírá, a proto je třeba *hledat vhodné řešení v rámci vnitrostátních právních prostředků*, které by byly v souladu s unijním právem a rozhodovací praxí Soudního dvora. V tomto směru přichází v úvahu především vnitrostátní úprava předkládání předběžných otázek SDEU, a to buď *v podobě opravného prostředku* proti takovému předkládacímu rozhodnutí, nebo *ve formě podrobnější úpravy postupu při předkládání předběžné otázky* ve formě nutnosti vyžádání stanoviska Nejvyššího soudu nebo Ústavního soudu, a to nikoli z hlediska možnosti zablokování předložení předběžné otázky SDEU, ale jen z hlediska zajištění náležitého vymezení předkládané právní otázky v návaznosti na pokud možno co nejpřesnější vymezení skutkového stavu. Taková úprava by však nesměla být v rozporu s judikaturou, ve které SDEU upřesnil podmínky napadnutelnosti předkládacích rozhodnutí v rámci vnitrostátního práva. V tomto směru je důležitý zejména

²⁰ Rozsudek velkého senátu Soudního dvora ze dne 5. 10. 2010, sp. zn. C-173/09, *Elčinov*.

²¹ Rozsudek Soudního dvora ze dne 15. 1. 2013, sp. zn. C-416/10, *Križan*.

²² Doporučení pro vnitrostátní soudy o zahajování řízení o předběžné otázce ze dne 6. 11. 2012, C 338/01.

²³ BOBEK, Michal. Předložit či nepředložit? Faktory ovlivňující uvážení českého soudce zda (ne)zahájí řízení o předběžné otázce. *Právní rozhledy*, 2005, roč. 13, č. 4, s. 127.

rozsudek velkého senátu ve věci *Cartesio*.²⁴ V rámci rozhodování o maďarské předběžné otázce SDEU konstatoval, že existují-li ustanovení vnitrostátního práva upravující právo na odvolání proti rozhodnutí podat žádost o rozhodnutí o předběžné otázce, která se vyznačují tím, že věc v původním řízení jako celek je i nadále projednávána předkládajícím soudem a samostatným odvoláním je napadeno pouze předkládací rozhodnutí, musí být čl. 267 SFEU²⁵ vykládán tak, že pravomoc rozhodnout o předložení předběžné otázky přiznávanou všem vnitrostátním soudům nelze zpochybnit použitím pravidel umožňujících odvolacímu soudu změnit rozhodnutí podat žádost o rozhodnutí o předběžné otázce, zrušit tuto žádost a nařídit soudu, který uvedené rozhodnutí vydal, aby pokračoval v přeříšeném vnitrostátním řízení.²⁶

Obdobný nástroj jako je tomu v případě institutu předběžné otázky, tedy nástroj určený pro komunikaci mezi vnitrostátními soudy na straně jedné, a Evropským soudem pro lidská práva na straně druhé, je předvídan i v rámci systému Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“). Protokol č. 16²⁷ umožňuje *vrcholným soudům smluvních států obrátit se na ESLP se žádostí o vydání poradního stanoviska* s cílem objasnit správnou interpretaci Úmluvy pro účely konkrétní projednávané věci. Prostředek dialogu soudů smluvních států s ESLP se však od účinků podání předběžné otázky zásadně liší, poradní stanovisko totiž – na rozdíl od rozhodnutí Soudního dvora v řízení o předběžné otázce – není závazné. Režim podávání žádostí o poradní stanovisko, kde není předdefinovaná povinnost oprávněných soudů, za jakých okolností by o poradní stanovisko měly žádat, a které dokonce nejsou obsahem stanoviska vázány, může vzbuzovat pochybnosti o samotné efektivitě daného institutu, což však bude možno blíže posoudit, až tato úprava vstoupí v účinnost. Zásadní význam i v kontextu výše uvedeného má právě vymezení subjektů s oprávněním podávat žádosti o poradní stanoviska, přičemž *kompetenci určit konkrétní soudy z řad svých „nejvyšších soudů“ mají samotné smluvní státy*. Motivace k zavedení restrikce možnosti podávat žádosti o poradní stanovisko na pouze vybrané nejvyšší soudy je zřejmě snaha o předcházení zahlcení ESLP, možná i shora zmíněné problémy s předběžnými otázkami podávanými k SDEU a pochopitelná obava, aby se tento institut nestal obětí vlastního úspěchu. V českém justičním systému tak vyvstává otázka, *zda tuto kompetenci bude mít Ústavní soud, nebo také Nejvyšší soud spolu s Nejvyšším správním soudem*. Specializovaná a koncentrovaná podoba českého ústavního soudnictví nabízí systémový argument pro přenechání této kompetence Ústavnímu soudu jakožto konečnému interpretu ústavního pořádku. Procesní ekonomie a subsidiarita ústavního přezkumu však vedou spíše k závěru o vhodnosti rozšířit pravomoc žádat o poradní stanovisko i na Nejvyšší a Nejvyšší správní soud.²⁸ Domnívám se, že výběr všech zmiňovaných tří soudů by mohl představovat racionální kompromis mezi zájmy

²⁴ Rozsudek velkého senátu Soudního dvora ze dne 16. 12. 2008, sp. zn. C-210/06, *Cartesio*.

²⁵ Tehdejší článek 234 Smlouvy o Evropském společenství.

²⁶ Rozsudek velkého senátu Soudního dvora ze dne 16. 12. 2008, sp. zn. C-210/06, *Cartesio*, bod 98. Blíže k těmto otázkám např. BLUTMAN, László. The *Cartesio* Judgment: Empowering Lower Courts by the European Court of Justice. *Pravo i Politika*. 2010, Vol. III, No. 2, s. 95–106. Dostupné z: <<https://ssrn.com/abstract=1742242>>; BOBEK, Michal. *Cartesio – Appeals Against an Order to Refer Under Article 234 (2) EC Treaty Revisited*. *Civil Justice Quarterly*. 2010, Vol. 29, s. 307–316, Dostupné z: <<https://ssrn.com/abstract=1498032>>.

²⁷ COUNCIL OF EUROPE. Protocol No. 16 to the Convention on the Protection of Human Rights. In: *European Court of Human Rights* [online]. 2. 10. 2013 [cit. 2017-12-05]. Dostupné z: <http://www.echr.coe.int/Documents/Protocol_16_ENG.pdf>.

²⁸ KOPA, Martin. Protokol č. 16 k Úmluvě – které české soudy by měly mít pravomoc požádat o poradní posudek ze Štrasburku? In: *Jiné právo* [online]. 17. 5. 2014 [cit. 2017-12-04]. Dostupné z: <<http://jinepravo.blogspot.cz/2014/05/martin-kopa-protokol-c-16-k-umluve.html>>.

sledovanými ESLP a českým soudnictvím, přičemž by respektoval i postavení Ústavního soudu jako soudu, který podle svého vlastního vyjádření není běžnou třetí instancí v systému všeobecného soudnictví (blíže viz níže), a proto by neměl na sebe atrahovat řešení všech sporných otázek týkajících se základních lidských práv a svobod, jestliže by je mohl aktivně vyřešit Nejvyšší soud požádáním o poradní stanovisko ESLP. Tím by nepochybně byla také posílena aktivita obou nejvyšších soudů, po které často Ústavní soud volá. Ani při svěřením uvedené kompetence všem třem vrcholným soudům by nemělo dojít k nadměrnému zahlcení ESLP z důvodu podávání žádostí o poradní stanovisko. Možnost Nejvyššího soudu a Nejvyššího správního soudu požádat o poradní stanovisko by pak umožnilo efektivněji dostat ústavnímu požadavku ochrany základních práv a svobod, která není výsadou pouze Ústavního soudu, a tím zároveň plnit funkci sjednocování judikatury, kterou jsou oba nejvyšší soudy pověřeny. Požádáním o poradní stanovisko při řešení sporných, zejména procesních otázek, by Nejvyšší soud také mohl předcházet podání ústavní stížnosti, pokud jde o takovou otázku, což by zřejmě přispělo i k snížení počtu Ústavních stížností, který je tradičně v České republice vysoký. Zároveň by tím byla posílena i subsidiární povaha ochrany poskytované Ústavním soudem.

Požadavky na správnou aplikaci unijních předpisů, judikatury SDEU a ESLP kladou na soudce velmi vysoké nároky. *Nejvyšší soud* jakožto orgán na vrcholu obecného soudnictví zaujímá zvláštní postavení při zprostředkování správné aplikace judikatury SDEU a ESLP obecnými soudy. Systémová snaha dostat těmto požadavkům tak vede nejenom k vytváření zmiňovaného soudního dialogu mezi soudy vnitrostátními a soudy evropskými chápány v širším smyslu slova, tedy SDEU a ESLP, ale také k vytváření další institucionální podpory. Tato snaha zajistit co nejužší komunikaci mezi soudy na všech stupních hierarchie vede k institucionálnímu zakotvení jejich spolupráce, přičemž této role se ujímají již z povahy věci soudy nejvyšší.

Nejvyšší soud proaktivně přistupuje ke zprostředkování judikatury ESLP směrem k obecným soudům. Vyzdvihnout lze především pravidelné vydávání Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek, *Výběru důležitých rozhodnutí ESLP pro justiční praxi z pohledu Nejvyššího soudu*, jenž obsahuje anotaci a překlad výběru nejdůležitějších rozhodnutí ESLP. Tato Sběrka rozhodnutí ESLP nazývaná „Modrá sbírka“ je významným nástrojem, kterým Nejvyšší soud zvyšuje povědomí odborné veřejnosti o jeho judikatuře. Výběr jednotlivých rozhodnutí sleduje logiku praktického významu judikatury ESLP pro nižší soudy v jejich rozhodovací činnosti v oblasti trestního a občanského práva.

Nejvyšší soud se také aktivně podílí na iniciativě Kanceláře vládního zmocněnce pro zastupování ČR před ESLP v podobě vytvoření *databáze informací o aktuální judikatuře ESLP*, kde Nejvyšší soud spolu s dalšími analytickými útvary Ústavního soudu, Nejvyššího správního soudu, Kanceláře veřejného ochránce práv a Kanceláře vládního zmocněnce připravuje pravidelné anotace rozhodnutí ESLP.

Vnitrostátní angažmá Nejvyššího soudu se v poslední době také intenzivně zaměřuje na *institucionální začleňování se do struktur vytvářených SDEU a ESLP*.

Na půdě Evropské unie se vytváří *Soudní síť Evropské unie (Judicial Network of the European Union)*, tedy informační síť umožňující komunikaci mezi zainteresovanými soudními orgány, jejíž součástí bude celoevropská databáze judikatury věnující se problematice unijního práva. Do vytváření této sítě se aktivně zapojil i Nejvyšší soud. Internetová platforma byla spuštěna v lednu 2018. Jako jednu z hlavních přidaných hodnot lze vyzdvihnout shromažďování široké škály dokumentů týkajících se předkládaných předběžných otázek, které jsou doplněny o portál národních rozhodnutí ve věcech s unijním

právem se základními metadaty, respektive souvisejícími analytickými dokumenty. V oblasti zprostředkování poznatků o unijním právu se i tímto způsobem Nejvyšší soud hodlá zhostit úkolu systematického sběru a vyhodnocování aplikace unijního práva obecnými soudy.

Nejvyšší soud současně vyvíjí aktivitu směřující k účasti na *Síti vrcholných soudů* (*Superior Courts Network*) vzniklé na půdě ESLP s cílem umožnit výměnu informací mezi ESLP a vrcholnými soudy smluvních států. Bruselská deklarace²⁹ přijatá dne 27. 3. 2015 zdůraznila společnou odpovědnost smluvních států a ESLP při implementaci Úmluvy a právě za tímto účelem vytvořila Síť vrcholných soudů jakožto fórum pro vedení probíhajícího dialogu mezi ESLP a vnitrostátními soudy.³⁰ Vrcholné vnitrostátní soudy získávají na základě této kooperace přístup k pracovním dokumentům vyhotoveným pod dohledem právního poradce na ESLP (*Jurisconsult*) zahrnujícím především výzkumné zprávy a komentáře k judikatuře ESLP, zúčastnivší vnitrostátní soudy pak přispívají ke komparativní výzkumné činnosti ESLP poskytováním analýz a informací o vnitrostátním právu.

Všemi těmito aktivitami je vytvářen *unikátní evropský soudní prostor* posilující (ale také vynucující) koexistenci mezi vnitrostátními soudy a evropskými nadnárodními soudy. Oba nadnárodní soudy vyžadují a spoléhají se na součinnost vnitrostátních soudů. Současně však vnitrostátní soudy aplikují evropské právo a stávají se tak i soudy evropskými. Principy, zásady a výklad ustanovení ať už Úmluvy, nebo unijního práva, by pozbyly svého významu, pokud by nebyly akceptovány a převzaty vnitrostátními soudy, a to i na nejnižší úrovni.

2. Vztah Nejvyššího soudu a Ústavního soudu

V institucionálním nastavení systému, kde má *kontrola ústavnosti* koncentrovanou podobu a je svěřena Ústavnímu soudu jako speciálnímu a širokými pravomocemi vybavenému orgánu (odpovídajícímu německému modelu), zároveň na vrcholu obecného soudnictví stojí dva nejvyšší soudy, které vedle rozhodování o právech a povinnostech jednotlivců plní zákonem předvídanou roli sjednocovatele judikatury, je *vztah Nejvyššího a Ústavního soudu* charakterizován především svou *mnohohrstevnatostí*. Vedle úrovně formování institucionálního rámce fungování Nejvyššího soudu³¹ a především pak úrovně meritorního ústavního přezkumu samotné rozhodovací činnosti Nejvyššího soudu se tato interakce projevuje také v podobě vlivu na schopnost Nejvyššího soudu sjednocovat judikaturu.

Pro znázornění *vztahu těchto dvou institucí* pak lze vycházet z premis, ač zjednodušených, že zatímco na výklad ústavního pořádku má jednoznačný monopol Ústavní soud, samotná ochrana základních práv a svobod rozhodně není výsadou pouze Ústavního soudu. Základní práva a svobody jsou podle dikce čl. 4 Ústavy pod ochranou soudní moci, a to ve dvojím smyslu. Obecné soudy včetně Nejvyššího soudu jednak mají povinnost interpretovat a aplikovat právní předpisy v souladu s lidskými právy, respektive Ústavním

²⁹ High-level Conference on the Implementation of the European Convention on Human Rights, our shared responsibility. Brussels Declaration ze dne 27. 3. 2015. In: *European Court of Human Rights* [online]. 27. 3. 2015 [cit. 2017-12-04]. Dostupné z: <http://www.echr.coe.int/Documents/Brussels_Declaration_ENG.pdf>.

³⁰ COUNCIL OF EUROPE. Superior Courts Network. In: *European Court of Human Rights* [online]. [cit. 2017-12-04]. Dostupné z: <<http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=court/network>>.

³¹ V této souvislosti lze například uvést náleží Ústavního soudu, ve kterém se postavil proti možnosti opakovaného jmenování předsedů a místopředsedů soudů. Nález Ústavního soudu ze dne 6. 10. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 39/08, uveřejněn pod č. 207 ve sv. 59 Sb. nálezů a usn. ÚS ČR.

pořádkem, což plyne již ze samotné přímé závaznosti a nadřazenosti ústavy nad zákony,³² a jednak mají povinnost věc předložit k posouzení Ústavnímu soudu, jestliže dospějí k závěru o protiústavnosti aplikovaného právního předpisu (čl. 95 odst. 2 Ústavy)³³ a nepřichází-li v úvahu ústavně konformní výklad.³⁴ Nejvyššímu soudu současně jakožto vrcholnému soudnímu orgánu náleží také úkol zajišťování jednoty a zákonnosti rozhodování.

Charakteristikou ochrany poskytované Ústavním soudem je její subsidiární povaha, neboť práva a svobody jsou primárně pod ochranou obecných soudů. Ochrana poskytovaná Ústavním soudem nastupuje z procesního hlediska až poté, co dojde k vyčerpání ostatních prostředků ochrany základních práv a svobod – projevuje se to typicky v podmínce přípustnosti ústavní stížnosti podle § 75 odst. 1 zákona o ÚS. Vedle subsidiarity ochrany, která se projevuje v rovině procesní, se ochrana poskytovaná Ústavním soudem vyznačuje též svou specialitou. Pojmový znak v podobě speciality řízení před Ústavním soudem má povahu materiální a znamená ochranu práv ústavně zaručených, nikoliv tedy práv, které vyplývají jenom z podústavního práva a nejsou zaručena právem ústavním.³⁵ Subsidiaritu ústavní stížnosti lze vnímat – jak to činí Ústavní soud – dvoudimenzionálně. Formální dimenze se přitom odráží v požadavku vyčerpání všech prostředků před jednotlivými orgány veřejné moci, které jednotlivci právní řád poskytuje.³⁶ Dimenze materiální je propojena se samotnou kompetencí Ústavního soudu jako orgánu ochrany ústavnosti podle čl. 83 Ústavy, který ochranu poskytuje tehdy, pokud základní práva nebyla respektována dalšími orgány veřejné moci.³⁷

Problematiku *formálního aspektu subsidiarity* lze znázornit především na vztahu dovolání a ústavní stížnosti, který je podle slov Vojtěcha Šimíčka jedním z nejvíce neuralgických momentů dosavadní činnosti Ústavního soudu.³⁸ Aniž by se předkládaný příspěvek blíže zde načrtnutému aspektu věnoval, lze stran dovolání okrajově připomenout, že Evropský soud pro lidská práva podrobil nejednotnost posuzování vztahu dovolání ve věcech civilních a ústavní stížnosti kritice a dospěl k závěru o porušení článku 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.³⁹ Kritiku nenárokového dovolání konečně artikuloval Ústavní soud v plenárním nálezu, ve kterém shledal nenárokové dovolání jako protiústavní.⁴⁰ Dovolací řízení podle občanského soudního řádu bylo v návaznosti na tento krok do dnešní podoby upraveno novelou občanského soudního řádu provedenou zákonem č. 404/2012 Sb. K procesnímu postupu v podobě vyčerpání řádných a především pak mimořádných opravných prostředků a posléze podání ústavní stížnosti lze na teoretické úrovni přistoupit nikoliv pouze z pohledu subsidiarity ústavní stížnosti, nýbrž jí lze

³² Viz nálezy Ústavního soudu ze dne 31. 3. 2005, sp. zn. I. ÚS 554/04, uveřejněn pod č. 64 ve sv. 36 Sb. nál. a usn. ÚS ČR; nálezy Ústavního soudu ze dne 11. 4. 2006, sp. zn. IV. ÚS 763/05, uveřejněn pod č. 82 ve sv. 41 Sb. nál. a usn. ÚS ČR; nálezy Ústavního soudu ze dne 8. 2. 2010, sp. zn. I. ÚS 1305/09, uveřejněn pod č. 19 ve sv. 56 Sb. nál. a usn. ÚS ČR.

³³ Srov. nálezy Ústavního soudu ze dne 15. 7. 2010, sp. zn. II. ÚS 1414/07, uveřejněn pod č. 145 ve sv. 58 Sb. nál. a usn. ÚS ČR.

³⁴ Viz např. nálezy Ústavního soudu ze dne 31. 3. 2010, sp. zn. II. ÚS 855/08, uveřejněn pod č. 71 ve sv. 56 Sb. nál. a usn. ÚS ČR.

³⁵ LANGÁŠEK, Tomáš. Komentář k čl. 81. In: RYCHETSKÝ, Pavel – LANGÁŠEK, Tomáš – HERC, Tomáš – MLSNA, Petr a kol. *Ústava České republiky. Ústavní zákon o bezpečnosti ČR. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 821.

³⁶ Srov. k tomu stanovisko pléna Ústavního soudu ze dne 4. 3. 2014, sp. zn. Pl. ÚS-st. 38/14, vyhlášeno jako sdělení Ústavního soudu pod č. 40/2014 Sb., uveřejněno pod st. č. 38/14 ve sv. 72 Sb. nál. a usn. ÚS ČR, podle kterého je ústavní stížnost nepřipustná, jestliže stěžovatel v trestním řízení nepodá zákonem předepsaným způsobem dovolání (§ 75 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů).

³⁷ Nálezy Ústavního soudu ze dne 17. 4. 2002, sp. zn. I. ÚS 612/01, uveřejněn pod č. 47 ve sv. 27 Sb. nál. a usn. ÚS ČR; dále viz např. nálezy Ústavního soudu ze dne sp. zn. I. ÚS 554/04, uveřejněn pod č. 67 ve sv. 36 Sb. nál. a usn. ÚS ČR.

³⁸ ŠIMÍČEK, Vojtěch. Vztah dovolání a ústavní stížnosti včera dnes a zítra. *Bulletin advokacie*. 2015, č. 7–8, s. 17.

³⁹ *Běleš proti České republice*, č. 47273/99, rozsudek ESLP ze dne 12. 11. 2002; *Zvolský a Zvolská proti České republice*, č. 46129/99, rozsudek ESLP ze dne 12. 11. 2002.

⁴⁰ Nálezy pléna Ústavního soudu ze dne 21. 2. 2012, sp. zn. Pl. ÚS 29/11, uveřejněn pod č. 34 ve sv. 64 Sb. nál. a usn. ÚS ČR.

také vnímat optikou *fenoménu sjednocování judikatury*. Zdeněk Kühn spatřuje v rozhodovací činnosti Ústavního soudu namířené proti zmíněnému dřívějšímu nenárokovému civilnímu dovolání na straně jedné, respektive také v rozšíření dovolacích důvodů na některé skutkové otázky, tedy na tzv. extrémní skutkové rozpory, spočívající v reinterpetaci § 265b odst. 1 písm. g) trestního řádu, *upozadění prospektivních tendencí jak civilní, tak trestní judikatury Nejvyššího soudu*,⁴¹ které by nejen podle našeho názoru měly být naopak posilovány. Pojem „zásadního právního významu“ se nově již nepoužívá, nová právní úprava civilního dovolání však navazuje na dřívější nenárokové dovolání, a pro přípustnost dovolání bude nadále částečně rozhodující úvaha Nejvyššího soudu, která je i při novém pojetí civilního dovolání zásadní. Podle autorek Jany Křiváčkové a Kláry Hamulákové tak dovolací soud nebude automaticky postaven do role třetí instance, dostává se mu prostor k plnění základní funkce sjednocovatele judikatury a možnost zasáhnout při nerespektování takové ustálené judikatury.⁴² Vztah dovolání a ústavní stížnosti, respektive posuzování ústavnosti úpravy dovolání, poukazuje na skutečnost, že *interakce Nejvyššího soudu a Ústavního soudu se také významně projevuje na úrovni sjednocování judikatury*.

Materiální aspekt určující *modus vivendi* mezi Nejvyšším a Ústavním soudem se projevuje právě v rozlišování mezi přezkumem „jednoduché“ zákonnosti a přezkumem práv ústavního charakteru. Vytyčit *hranici mezi výše zmiňovanou zákonností a ústavností* je však sisyfovský úkol. Rozlišování těchto dvou rovin má spíše smysl praktický, jeho účelem je nasměrovat pozornost Ústavního soudu na věci zásadního významu, k rozhodování vážných a skutečných věcí, nikoliv pouze domnělých, hypotetických či bagatelních sporů o ochranu základních práv a svobod.⁴³ Nalezení přesné distinkční linie mezi tím, co je a co není porušením ústavnosti obecnou justicí, nepochybně souvisí i s *nebezpečím nadměrné expanze pravomoci Ústavního soudu*, respektive s neúnosným počtem věcí rozhodovaných Ústavním soudem meritorně. Nelze současně stanovit jednoznačné kritérium jasně oddělující otázky práva ústavního a podústavního, proto je sám Ústavní soud orgánem autoritativně vymezujícím, co je a co již není otázkou ústavního práva. *Ústavní soud* přitom zjevně na základě německé doktríny *přistupuje k základním právům a svobodám jako k regulativním idejím*, na které jsou obsahově navázány komplexy norem práva podústavního.⁴⁴ Ústavní soud tento přístup vymezil v základních nálezech již v období tzv. prvního Ústavního soudu, kdy ve svých nálezech sp. zn. III. ÚS 224/98 či III. ÚS 150/99 uvedl: *„Z pohledu ústavněprávního nutno stanovit podmínky, za jejichž splnění nesprávná aplikace jednoduchého práva obecnými soudy má za následek porušení základních práv a svobod. Ústavní soud spatřuje tyto podmínky v následujících okolnostech: Základní práva a svobody v oblasti jednoduchého práva působí jako regulativní ideje, pročež na ně obsahově navazují komplexy norem jednoduchého práva. Porušení některé z těchto norem, a to v důsledku svévole (např. nerespektováním kogentní normy), anebo v důsledku interpretace, jež je v extrémním rozporu s principy spravedlnosti (např. přepjatý formalismus), pak zakládá dotčení na základním právu a svobodě.“*⁴⁵

⁴¹ BOBEK, Michal – KÜHN, Zdeněk a kol. *Judikatura a právní argumentace*, s. 139.

⁴² KŘIVÁČKOVÁ, Jana – HAMULÁKOVÁ, Klára. Nad nálezem Ústavního soudu o ústavnosti dovolání dle § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř. a novou právní úpravou dovolacího řízení. *Právní rozhledy*. 2013, č. 5, s. 175.

⁴³ LANGÁŠEK, Tomáš. Komentář k čl. 81. In: RYCHETSKÝ, Pavel – LANGÁŠEK, Tomáš – MLSNA, Petr a kol. *Ústava České republiky. Ústavní zákon o bezpečnosti ČR. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 821.

⁴⁴ KÜHN, Zdeněk. Jusnaturalismus vs. Juspositivismus? Prvních deset let Ústavního soudu a proměna soudcovské ideologie aplikace práva. In: HLOUŠEK, Vít – ŠIMÍČEK, Vojtěch (eds). *Dělbá soudní moci v České republice*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2004, s. 107.

⁴⁵ Srov. nález Ústavního soudu ze dne 8. 7. 1999, sp. zn. III. ÚS 224/98, uveřejněn pod č. 98 ve sv. 15 Sb. nález. a usn. ÚS ČR a nález

S přihlédnutím k analogickému kompetenčnímu katalogu českého Ústavního soudu a německého Ústavního soudu, jakož i k obecně silnému inspiračnímu vlivu německé jurisprudence pro české právní prostředí, se zdá být vhodné učinit v tomto směru krátký *exkurs do německé doktríny vymezující vztah Spolkového soudního dvora a Spolkového ústavního soudu*. Právě vymezení rozsahu přezkumu rozhodnutí obecných soudů Spolkovým ústavním soudem je ohniskem dogmatického vymezení vztahu těchto dvou soudních institucí v Německu. Spolkový ústavní soud má, stejně jak je tomu v České republice, monopol na zrušení podústavních norem z důvodu jejich protiústavnosti. Nicméně výklad a aplikace podústavního práva má relevanci i z hlediska základních práv a svobod, neboť v německém právu lze jen stěží najít oblast, která není dotčena základními právy a svobodami. Zásadním způsobem k tomu přispěl náleží Spolkového ústavního soudu ve věci Lüth,⁴⁶ podle kterého představují základní práva a svobody objektivní hodnotový řád, který prozaňuje také do práva soukromého. Horizontální působení se pak projevuje především při aplikaci generálních klauzulí občanského zákoníku. Bez dalšího *omezení rozsahu ústavního přezkumu* by byla téměř všechna rozhodnutí obecných soudů podrobena dodatečnému přezkumu Spolkovým ústavním soudem. Ten však, obdobně jako jeho český protějšek, konstantně zdůrazňuje, že se nepovažuje za jakousi „superrevizní instanci“ (*Superrevisionsinstanz*). Prvotní omezení ústavního přezkumu se váže na tzv. *Heckovu formuli* (*Heck'sche Formel*). Dispozice se samotným soudním řízením, zjišťování a hodnocení skutkového stavu, interpretace podústavního práva a jeho aplikace na konkrétní případ náleží soudům obecným a není předmětem přezkumu Ústavním soudem, a proto při tomto pojetí pouze v případě porušení specifického ústavního práva může Spolkový ústavní soud zasáhnout. Specifické ústavní právo však není porušeno, pokud je rozhodnutí z pohledu podústavního práva objektivně nesprávné, musí se totiž jednat toliko o chybu spočívající v nezohlednění základního práva.⁴⁷ Další významný moment v této diskusi představoval *vznik tzv. Mephisto-formule*,⁴⁸ podle které však musí Spolkový ústavní soud zkoumat, zda napadaná rozhodnutí obecných soudů nespočívají při aplikaci podústavního práva na zásadně nesprávném vnímání významu základních práv, které stěžovatel namítá, nebo zda samotný výsledek interpretace neporušuje stěžovatelem uplatňovaná základní práva. Nezávisle na výše uvedeném se samozřejmě řídí rozsah ústavního přezkumu intenzitou zásahu do základního práva,⁴⁹ a to především v oblasti svobody slova a umělecké svobody. Spolkový ústavní soud přistupuje k přezkumu také tam, kde spatřuje *porušení zákazu svévole obecnými soudy*, respektive svému přezkumu podrobuje také *dodržení hranic přípustného dotváření práva*.⁵⁰ V obdobném duchu se stran zákazu svévole vyslovil i český Ústavní soud, kdy s odkazem na svoji ustálenou rozhodovací praxi konstatoval, že nesprávná aplikace práva může představovat důvod ke zrušení rozhodnutí orgánu veřejné moci. K této situaci může dojít zejména

Ústavního soudu ze dne 20. 1. 2000, sp. zn. III. ÚS 150/99, uveřejněn pod č. 9 ve sv. 17 Sb. nál. a usn. ÚS ČR; dále srov. náleží Ústavního soudu ze dne 2. 3. 2000, sp. zn. III. ÚS 269/99, uveřejněn pod č. 33 ve sv. 17 Sb. nál. a usn. ÚS ČR; náleží Ústavního soudu ze dne 9. 11. 2000, sp. zn. III. ÚS 345/2000, uveřejněn pod č. 169 ve sv. 20 Sb. nál. a usn. ÚS ČR; a mnohé další.

⁴⁶ Náleží Spolkového ústavního soudu ze dne 15. 1. 1958 ve věci Lüth, BVerfGE 7, 198.

⁴⁷ Srov. KOCH, Hans-Joachim. Bundesverfassungsgericht und Fachgerichtsbarkeit. Eine Funktionsbestimmung auf begründungstheoretischer Basis. In: *Methoden zum Recht: Ausgewählte Beiträge aus drei Jahrzehnten – anlässlich des 65. Geburtstags von Univ. Prof. Dr. Hans-Joachim Koch*. 2010, s. 98.

⁴⁸ Náleží Spolkového ústavního soudu ze dne 24. 2. 2017 ve věci Mephisto, BVerfGE 30, 173, 180.

⁴⁹ Náleží Spolkového ústavního soudu ze dne 11. 5. 1976 ve věci Deutschland Magazin, BVerfGE 42, 143, 148f.

⁵⁰ Na základě odborné konzultace s Christianem Kunnesem ze dne 15. 11. 2017, asistentem Bettiny Limperg, předsedkyně Spolkového soudního dvora.

tehdy, lze-li tuto aplikaci opodstatněně kvalifikovat jako aplikaci ústící v porušení základních práv a svobod, zejména pokud se v daných souvislostech jeví jako svévolná, argumentačně vybudovaná bez přesvědčivého a konzistentního racionálního logického odůvodnění.⁵¹

Sám Hans-Jürgen Papier, bývalý předseda Spolkového ústavního soudu, uznal obtížnost přesného vymezení hranic ústavního přezkumu rozhodovací činností soudů obecných. Teoretické uchopení problematiky s vytýčením hranic, které by si nárokovalo obecnou platnost, je obtížné, dokonce se nepovedlo ani na jednání německých ústavních právníků v roce 2001. Podle Papiera je *úkolem Spolkového ústavního soudu nalezení střední cesty mezi akceptací rozhodovací kompetence obecných soudů na straně jedné a posláním Spolkového ústavního soudu poskytovat efektivní ochranu základním právům a svobodám na straně druhé, aniž by se přitom stavěl do role superrevizní instance.*⁵²

Ani při zkoumání *vztahu Nejvyššího soudu a Ústavního soudu v České republice* nelze tedy opomenout možné pnutí mezi deklarovaným a faktickým rozsahem přezkumu soudních rozhodnutí Ústavním soudem. *Ústavní soud* opakovaně zdůrazňuje, že *není běžnou třetí instancí v systému všeobecného soudnictví. Není jeho úkolem zabývat se eventuálním porušením běžných práv fyzických nebo právnických osob chráněných občanským zákoníkem, trestním zákonem, občanským soudním řádem a dalšími předpisy, pokud takové porušení současně neznamená porušení základního práva nebo svobody těchto osob, zaručených ústavním zákonem či mezinárodní smlouvou podle čl. 10 Ústavy.*⁵³ Ústavnímu soudu nepřísluší posuzovat celkovou zákonnost či dokonce správnost rozhodnutí, a to včetně jeho odůvodnění, ale jeho úkolem je zjistit, *zda napadeným rozhodnutím došlo k zásahu do základních práv a svobod.* Jinými slovy, ne každá nezákonnost zakládá též protiústavnost, respektive porušení základních práv a svobod zaručených ústavním zákonem nebo mezinárodní smlouvou, a je důvodem poskytnutí ochrany před Ústavním soudem.⁵⁴

Percepce rozhodování Ústavního soudu však není v plném souznění s výše deklarovaným omezením přezkumu Ústavním soudem pouze na otázky ústavnosti. S odvoláním se zejména na právo na soudní ochranu *Ústavní soud běžně podrobuje kritice postup obecného soudu se současným nastíněním výkladu podústavního práva.*⁵⁵

Zatímco apriorní teoretické vymezení hranic – jak to zčásti dokresluje i německé realie – ústavního přezkumu v rámci řízení o ústavní stížnosti tak, aby se dostalo *požadavku systematické dělby pravomocí Ústavního a Nejvyššího soudu* a zároveň souladu s premisami zdůrazňovanými Ústavním soudem, je mimořádně obtížné, vybočení z těchto mezí je však v krajních případech snadno odhalitelné. Není tomu jinak ani v případě nálezu Ústavního soudu ze dne 12. 9. 2016, sp. zn. IV. ÚS 378/16, který rozebírá otázku rozsahu majetkové podstaty a vydání vymoženého plnění insolvenčnímu správci při střetu exekučního a insolvenčního řízení. Soudce Ústavního soudu Jan Musil ve svém odlišném stanovisku podle mého názoru velmi přesvědčivě vyvrací výtky adresované obecným soudům, které podle jeho názoru provedly v dané věci správnou interpretaci v kolizi stojí-

⁵¹ Nález Ústavního soudu ze dne 5. 10. 2004, sp. zn. III. ÚS 126/04, uveřejněný pod č. 141 ve sv. 35 Sb. nál. a usn. ÚS ČR.

⁵² PAPIER, Hans-Jürgen. Verhältniss des Bundesverfassungsgerichts zu den Fachgerichtsbarkeiten. *Deutsches Verwaltungsblatt*. 2009, Nr. 8, s. 478.

⁵³ Nález Ústavního soudu ze dne 21. 4. 1994, sp. zn. I. ÚS 68/93, uveřejněn pod č. 17 ve sv. 1 Sb. nál. a usn. ÚS ČR.

⁵⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 25. 1. 1995, sp. zn. II. ÚS 45/94 uveřejněn pod č. 5 ve sv. 3 Sb. nál. a usn. ÚS ČR.

⁵⁵ SCHORM, Vít Alexander. Evropský soud pro lidská práva, Ústavní soud a Nejvyšší soud. In: HLOUŠEK, Vít – ŠIMÍČEK, Vojtěch (eds). *Dělba soudní moci v České republice*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2004, s. 76.

cích zákonných ustanovení. Obecné soudy postupovaly metodou systematického výkladu a vyložily sporná ustanovení § 46 odst. 1 exekučního řádu v souvislosti s § 5 insolvenčního zákona. Interpretace zákonodárcem nepřesně formulované zákonné normy při současném dodržení výkladových pravidel je tak podle názoru disentuujícího soudce záležitostí obecných soudů.⁵⁶ Uvedený disent odlišil velmi pregnančně prostor, jenž je chráněn z pohledu práva ústavního a z pohledu práva podústavního (jednoduchého), když obecné soudy dostály všem požadavkům ústavně konformní interpretace.⁵⁷

V tomto kontextu lze poukázat rovněž na další náleží Ústavního soudu pod sp. zn. IV. ÚS 3093/2008,⁵⁸ ve kterém se vyslovil k institutu účinné lítosti se zvláštním ohledem na rozdíly v úpravě obecného ustanovení o účinné lítosti podle § 66 trestního zákona (nyní § 33 trestního zákoníku) a speciálního ustanovení účinné lítosti podle § 147a trestního zákona (nyní § 242 trestního zákoníku) týkající se pouze trestného činu neodvedení daně, pojistného na sociálním zabezpečení, na zdravotní pojištění a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti (§ 147 trestního zákona, nyní § 241 trestního zákoníku). Předmětný náleží zpochybnil dosavadní výklad účinné lítosti u trestného činu zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby, který dříve v drtivé většině případů obecné soudy zaujímal. Podle závěrů náleží je již nepřijatelné, aby lhůty pro uplatnění účinné lítosti pro trestný čin neodvedení daně a trestný čin zkrácení daně byly natolik odlišné. Ústavní soud tak v rozporu s doslovným zněním trestního zákoníku dovedl, že podmínky účinné lítosti u trestného činu zkrácení daně lze splnit i tak, že zkrácená daň je uhrazena dobrovolně.⁵⁹ Předmětnému náleží lze vyčíst především nepochopení vztahu trestných činů zkrácení daně podle § 148 trestního zákona (nyní § 240 trestního zákoníku) a neodvedení daně podle § 147 trestního zákona (nyní § 241 trestního zákoníku). Z hlediska povahy a závažnosti je tomu totiž přesně naopak, než jak uvádí Ústavní soud – pojem zkrácení daně totiž vyjadřuje významnější zásah do chráněného zájmu státu než neodvedení daně, neboť při zkrácení daně jde o podvodné jednání, kdy subjekt uvádí správce daně v omyl, zatajuje mu skutečnosti a tento čin je tak nepochybně závažnější než neodvedení daně, kdy nedochází k tomu, aby daňový subjekt cokoli zkracoval nebo zatajoval. Zákonodárce tuto skutečnost sám vyjádřil rozdílnými trestními sazbami, které vyjadřují vzájemnou škodlivost obou trestných činů. Na nesprávný výklad trestných činů podle § 148 a § 147 trestního zákona (nyní § 240 a § 241 trestního zákoníku) navazuje i nesprávně interpretovaný vztah obecné a zvláštní účinné lítosti.⁶⁰ Společensky škodlivější povaha zkrácení daně ve srovnání s pouhým neodvedením daně nebyla dostatečně reflektovaná Ústavním soudem.⁶¹ Nediferencované používání náleží pro posuzování vztahu zmíněných forem účinné lítosti na veškeré trestné daňové trestné činy by mohlo představovat natolik závažný zásah do charakteru a významového smyslu trestního zákoníku, že by měl být tento vztah přezkoumán, případně znovu rozhodnut plénum Ústavního soudu.⁶²

⁵⁶ Náleží Ústavního soudu ze dne 12. 9. 2016, sp. zn. IV. ÚS 378/16.

⁵⁷ Srov. HOLLÄNDER, Pavel. Kognitivismus versus decisionismus v judičiální aplikaci Listiny základních práv a svobod. In: DANČÁK, Břetislav – ŠIMÍČEK, Vojtěch (eds). *Deset let Listiny základních práv a svobod v právním řádu České republiky a Slovenské republiky*. Brno: Masarykova univerzita, 2001, s. 102–103, a tam uvedený příklad z praxe Spolkového ústavního soudu.

⁵⁸ Náleží Ústavního soudu ze dne 28. 7. 2009, sp. zn. IV. ÚS 3093/2008, uveřejněný pod č. 170 ve sv. 54 Sb. nálezů a usn. ÚS ČR.

⁵⁹ PELC, Vladimír. Účinná lítost u trestného činu zkrácení daně a aktuální stav judikatury. *Bulletin advokacie*. 2014, č. 4, s. 34–38.

⁶⁰ ŠÁMAL, Pavel. Komentář k § 241. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník (EVK)*. 2. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2012, s. 2442.

⁶¹ PELC, Vladimír. Účinná lítost u trestného činu zkrácení daně a aktuální stav judikatury. *Bulletin advokacie*. 2014, č. 4, s. 34–38.

⁶² Srov. KOUDELA, Radomír. Zánik trestnosti daňových trestných činů v důsledku účinné lítosti. *Trestněprávní revue*. 2010, č. 6, s. 183–185.

Ze systematického hlediska je dlužno dodat, že *obecné soudy včetně Nejvyššího soudu nemohou provádět přezkum ústavnosti zákonných ustanovení*. Vyvstanou-li pochybnosti ohledně souladu aplikovaného ustanovení s ústavním pořádkem, obecné soudy mohou v řízení pokračovat pouze po rozhodnutí Ústavního soudu. Za pochybení obecných soudů v podobě neposkytnutí ochrany základním právům můžeme považovat zejména situaci, kdy se tyto soudy opomenou zabývat ústavněprávním rozměrem dané věci, respektive nepodávají návrh na zrušení podústavního práva.⁶³ V kontextu ochrany základních práv a svobod nelze vyčíst Nejvyššímu soudu opomenutí přihlídnout k ochraně práva v případě, kdy by jinak nebyly splněny podmínky přípustnosti, ovšem za podmínky, že nemohla vzniknout v procesním postupu mezera v ochraně základních práv a svobod. Jakákoliv námitka, jejíž podstatou je tvrzení porušení ústavně zaručených základních práv a svobod rozhodnutím nebo postupem odvolacího soudu v občanském soudním řízení, je totiž uplatnitelná i jako dovolací důvod podle § 241a odst. 1 občanského soudního řádu ve znění zákona č. 404/2012, tedy že rozhodnutí odvolacího soudu spočívá na nesprávném právním posouzení.⁶⁴

Při hledání *střední cesty mezi akceptací rozhodovací kompetence Nejvyššího soudu* na straně jedné a *uvedeným posláním Ústavního soudu* na straně druhé je třeba zdůraznit, že rozhodování Ústavního soudu v uplynulých 25 letech tedy nepochybně vedlo k novému pojetí práva a jeho aplikace v České republice, k zásadní transformaci českého právního myšlení a k postupné proměně rozhodování obecných soudů od nejjednoduššího kognitivního paradigmatu interpretace práva k teleologické interpretaci založené na všech souvislostech, hodnotovém přístupu, aktuální judikatuře Ústavního soudu a nové soudcovské ideologii aplikace práva.⁶⁵ Byť toto chápání interpretace práva klade na obecné soudy mimořádné nároky, neboť vyžaduje změnu myšlení soudců obecných soudů, není podle mého názoru, jak ukazuje i vývoj v západní Evropě po roce 1945, jiné cesty, než tendování ke správnosti a spravedlnosti,⁶⁶ což náš Ústavní soud vyvozuje z pojmu materiálního právního státu.⁶⁷ Nejvyšší soud by měl být jako vrcholný soudní orgán (čl. 92 Ústavy), jehož zákonnou rolí je zajišťování jednoty a zákonnosti rozhodování (srov. § 14 zákona o soudech a soudcích), na čele tohoto nového přístupu v rámci obecných soudů, byť popravdě řečeno tomu však stále ještě ve všech případech není. Dispozice se samotným soudním řízením, zjišťování a hodnocení skutkového stavu, interpretace podústavního práva a jeho aplikace na konkrétní případ náleží soudům obecným a v konečné fázi Nejvyššímu soudu a neměla by být předmětem přezkumu Ústavním soudem (viz shora uvedené příklady). V tomto směru by mělo jít rovněž o zásadní příspěvek Nejvyššího soudu k tvorbě nové judikatury, neboť ochrana základních práv a svobod není jen pod ochranou Ústavního soudu, který vystupuje jako *ultima ratio*, ale vždy i pod ochranou Nejvyššího

⁶³ Nález Ústavního soudu ze dne 15. 7. 2007, sp. zn. II. ÚS 1414/07, uveřejněný pod č. 145 ve sv. 58 Sb. nál. a usn. ÚS ČR.

⁶⁴ Usnesení Ústavního soudu ze dne 28. 3. 2013, sp. zn. III. ÚS 772/13, uveřejněné pod č. 5 ve sv. 68 Sb. nál. a usn. ÚS ČR.

⁶⁵ Srov. HOLLÄNDER, Pavel. *Kognitivismus versus decisionismus v judičiální aplikaci Listiny základních práv a svobod*, s. 96–101.

⁶⁶ Srov. KÜHN, Zdeněk. *Jusnaturalismus vs. Juspositivismus? Prvních deset let Ústavního soudu a proměna soudcovské ideologie aplikace práva*, s. 101–102 a 109, a tam citovaný Robert Alexy ohledně diskursivních teorií v Law and Correctness. In: FREEMAN M. D. A. *Current legal problems*. Oxford – New York, 1998, s. 205; k problému spravedlnosti z hlediska filosofie práva u nás srov. HOLLÄNDER, Pavel. *Filosofie práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006, s. 245 an.

⁶⁷ Srov. nález ze dne 13. 10. 1999, sp. zn. I. ÚS 167/98, uveřejněný pod č. 139 ve sv. 16 Sb. nál. a usn. ÚS ČR; spravedlnosti v návaznosti na pojem materiálního právního státu se Ústavní soud zabýval i v dalších rozhodnutích, kupř. podle nálezu Ústavního soudu ze dne 2. 11. 2009, sp. zn. II. ÚS 2048/09, je úkolem soudce v podmínkách materiálního právního státu nalézt řešení, které by zajišťovalo maximální realizaci základních práv účastníků sporu, a není-li to možné, rozhodnout v souladu s obecnou ideou spravedlnosti, respektive podle obecného přirozenoprávního principu.

soudu a všech nižších obecných soudů, což vyplývá z již citovaného čl. 4 Ústavy. Vzhledem k tomu, že je třeba souhlasit se Zdeňkem Kühnem, že ideální model práva by měl být kompromisem mezi „legalistickým“ a hodnotovým pojetím práva,⁶⁸ má Nejvyšší soud podle našeho názoru ideální pozici pro zajištění uvedeného kompromisu mezi legalistickým a hodnotovým pojetím práva, ovšem jen za podmínky, pokud odmítne některé přežilé pojmy a argumenty zákonného pozitivismu a současně dokáže čelit ve své judikatuře nejen masivnímu nárůstu nápadu nových věcí (zejména dovolání), ale i přehnanému důrazu na procesní právo. Přitom je třeba nalézt způsob co nejrychlejšího konečného rozhodování většího počtu věcí a omezování zbytečné kasace při naplnění účelu a smyslu aplikovaných norem na základě teleologického myšlení a hodnotového přístupu při hledání spravedlnosti v každé konkrétní kauze.

3. Vztah Nejvyššího soudu a nižších obecných soudů

Při jakémkoliv pojednání o vztahu Nejvyššího soudu, tedy instituce stojící na vrcholu obecného soudnictví, k soudům nižším je základním leitmotivem právě zákonem předvídaná *povinnost Nejvyššího soudu spočívající v zajištění jednoty a zákonnosti rozhodování*. Nejvyšší soud na rozhodování nižších soudů nepůsobí pouze jakožto korektivní prvek individuálních rozhodnutí, nýbrž také zajišťuje sjednocování judikatury. *Jednota judikatury spolu s právní jistotou tvoří propojené nádoby a představují jeden z konstitutivních prvků právního státu*. Navíc ESLP spatřuje úzkou propojenost mezi jednotnou vnitrostátní judikaturou a právem na spravedlivý proces garantovaným článkem 6 Úmluvy. Odporující rozhodnutí obecných soudů (včetně nejvyšších soudů) ustálené judikatuře mohou tedy vést k porušení článku 6 Úmluvy.⁶⁹ Jak bylo trefně poznamenáno ve společném nesouhlasném stanovisku soudců k rozsudku ESLP ve věci *Şahin a Şahin proti Turecku, spravedlnost nemůže degenerovat v loterii* tím, že by práva účastníků řízení závisela jednoduše na tom, který soud rozhoduje o těchto právech. Skutečnost, že posouzení právních otázek relevantních pro účastníky řízení může být diametrálně odlišné pouze v závislosti na tom, který soud rozhoduje, významně podřívá hodnověrnost soudů a důvěru jednotlivců v soudní systém.⁷⁰

Na druhé straně Nejvyšší soud není a nemůže být rigidně omezován tak, že by se jeho právní názory nemohly vyvíjet, ba i měnit. Takový vývoj právních názorů by však neměl vést k tomu, aby jím byl popřehán ten důvod, pro který je úloha sjednotitele judikatury Nejvyššímu soudu svěřena, tedy právě naplnění *principu předvídatelnosti výsledku procesu*.⁷¹ Právo na předvídatelné soudní rozhodování lze vnímat i optikou základního soukromého práva.⁷² Nils Engstad, předseda Konzultativního výboru evropských soudců (CCJE), k tomu zdůrazňuje, že odklon od ustálené judikatury by měl vždy reflektovat naléhavou potřebu.⁷³ Tomu odpovídá i *princip závaznosti rozhodnutí vyššího soudu* v rámci soudní

⁶⁸ KÜHN, Zdeněk. *Jusnaturalismus vs. Juspositivismus? Prvních deset let Ústavního soudu a proměna soudcovské ideologie aplikace práva*, s. 102; blíže srov. KÜHN, Zdeněk. *Aplikace práva ve složitých případech. Právní principy v judikatuře*. Praha: Karolinum, 2002.

⁶⁹ ENGSTAD, Nils. Consistency of the case law as a prerequisite to legal certainty: European and national perspectives. In: *Council of Europe* [online]. [cit. 2017-12-05]. Dostupné z: <<https://rm.coe.int/nils-engstad-president-of-the-council-of-europe-s-consultative-council/1680759572>>, s. 1.

⁷⁰ *Şahin a Şahin proti Turecku*, č. 13279/05, rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 20. 10. 2011, bod č. 17 společného nesouhlasného stanoviska.

⁷¹ Nález Ústavního soudu ze dne 4. 3. 2004, sp. zn. IV. ÚS 290/03, uveřejněný pod č. 34 ve sv. 32 Sb. nál. a usn. ÚS ČR.

⁷² LUDVÍK, David. Právo na předvídatelné rozhodnutí jako základní soukromé právo. *Právní rozhledy*. 2012, č. 5, s. 181.

⁷³ ENGSTAD, Nils. *Consistency of the case law as a prerequisite to legal certainty: European and national perspectives*, s. 4.

soustavy daného státu *pro nižší soudy*. Pokud soudce nenásleduje ustálenou judikaturu, měl by pro to poskytnout přesvědčivé důvody a výslovné odůvodnění.⁷⁴

Skutečnost, že *judikatura není v České republice* (podobně jako v jiných kontinentálních systémech práva řazena mezi prameny práva, neznamená, že by soudní rozhodnutí nehrála v těchto státech roli.⁷⁵ Ve stávajícím právním prostředí není prostor pro setrvání na ideách zákonného pozitivismu 19. století. Za dominantní přístup pro současný kontinentální systém tak lze považovat *chápaní judikatury vyšších soudů především jako vhodný zdroj argumentace*, který by měl soudce zohlednit. Pokud se soudce od judikatury soudů vyššího stupně odchýlí, neznamená to sice automatický důvod pro zrušení jeho rozhodnutí, ale takovéto odchýlení musí být nicméně přesvědčivě odůvodněno.⁷⁶ Model zastávaný v České republice navíc ve vztahu k Nejvyššímu soudu neodpovídá ryzímu modelu kontinentálního nejvyššího soudu, neboť v něm můžeme najít jednak prvek retrospektivní typický pro model kontinentální a jednak prvek prospektivní využívaný pro systém angloamerický.⁷⁷

Judikatura soudů včetně rozhodování Nejvyššího soudu ovšem musí podléhat také vývoji. Slovy Aharon Baraka je totiž zároveň povoláním soudce překlenovat mezery vznikající mezi právem a společností, porozumět účelu práva ve společnosti a současně se snažit tento účel dosahovat, přičemž právo představuje živý organismus.⁷⁸ Meze aktivit spočívajících ve vlivu na vývoj práva jsou spjaté i s konceptem dělby moci a příslušností ke kontinentálnímu systému práva. Ústavní soud se nicméně tyto meze pokusil výslovně vytyčit ve svém nálezu ze dne 16. prosince 2015, sp. zn. II. ÚS 1955/15. Ani podle názoru Ústavního soudu totiž nemůže být judikatura bez vývoje a není vyloučeno, aby – a to i při nezměněné právní úpravě – byla nejen doplňována o nové judikatorní závěry, nýbrž také měněna. Ke změně rozhodovací praxe, zvláště jde-li o praxi nejvyšší soudní instance, je ovšem třeba přistupovat opatrně. Při posuzování jednotlivých případů je nezbytné hledět na skutečnost, aby nebyl narušen princip předvídatelnosti soudního rozhodování.

Z tohoto hlediska – narušení jednoho z principů demokratického právního státu, a to principu předvídatelnosti soudního rozhodování, se proto může jevit změna ustálené judikatury, zejména jde-li o rozhodování Nejvyššího soudu, jako nežádoucí. Z tohoto důvodu stanoví platná právní úprava pro soudy nejvyšších soudních instancí a zvláště pro Nejvyšší soud (podobně i pro Ústavní soud) zvláštní a závazná pravidla pro přijímání rozhodnutí v situacích, kdy jimi má být jejich dosavadní judikatura překonána. Dokonce i kdyby nebyly takové zvláštní procedury pro tyto případy pozitivním právem zakotveny, nic by to neměnilo na povinnosti soudů přistupovat ke změně judikatury nejen opatrně

⁷⁴ Consultative Council of the European Judges. The Opinion No. 11 (2008) of the CCJE to the attention of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the quality of judicial decision, bod č. 49 [online]. [cit. 2017-12-04]. Dostupné z: <<http://www.courtexcellence.com/-/media/Microsites/Files/ICCE/CCJE.ashx>>.

⁷⁵ SORIANO, Leonor Moral. The Use of Precedents as Arguments of Authority, Arguments ab exemplo and Arguments of Reason in Civil Law Systems. *Ratio Juris*. 1998, č. 1, s. 93.

⁷⁶ BOBEK, Michal – KÜHN, Zdeněk a kol. *Judikatura a právní argumentace*, s. 39.

⁷⁷ *Ibidem*, s. 72–73 a podrobněji s. 134–138: „Rozhodování nejvyšších soudů může zahrnout (a) elementy retrospektivní, tedy kontrolu ‚správnosti‘ rozhodnutí nižších soudů, (b) prvky prospektivní, kde případná náprava nesprávného rozhodnutí je druhořadá a hlavním důvodem rozhodnutí nejvyššího soudu je vytvoření nového precedentu, tedy nového právního názoru, případně modifikace právního názoru starého. Prospektivní typ rozhodování usiluje zejména o vytvoření nebo dotvoření obecné právní normy. Směřuje tak ‚do budoucna‘, jeho hlavním cílem je tedy sjednotit judikaturu nebo vytvořit judikaturu novou. Naopak retrospektivní typ směřuje ‚zpět‘, tedy ke kontrole správnosti rozhodnutí nižších soudů v dané individuální kauze. Sjednocování judikatury není činně systematicky, a je tedy spíše vedlejší funkcí činnosti takového modelu.“ Dále srov. podrobněji BOBEK, Michal. *Curia ex machina: o smyslu činnosti nejvyšších a ústavních soudů. Právní rozhledy*. 2006, roč. 14, č. 22, mimořádná příloha, s. 2–3.

⁷⁸ BARAK, Aharon. *The judge in a democracy*. Princeton: Princeton University Press, 2006, s. 3.

a zdrženlivě, tedy výlučně v nezbytných případech opodstatňujících překročení principu předvídatelnosti, ale též s důkladným odůvodněním a přesvědčivým vysvětlením, proč, navzdory očekávání respektu k dosavadní praxi, bylo rozhodnuto jinak.⁷⁹

Nejvyšší soud plní i s ohledem na výše uvedené premisy zákonem předvídaný úkol sjednocovatele judikatury, činí tak *procesními prostředky*, ale i *mimoprocenými prostředky*. Rozhodování o mimořádných opravných prostředcích, a to včetně rozhodování ve velkém senátu, přitom představuje sjednocování rozhodovací praxe způsobem procesním. Odbornou veřejností diskutovaným prospektivním prvkem v rozhodovací činnosti Nejvyššího soudu je *institut tzv. akademického výroku v rozsudku o stížnosti pro porušení zákona*. Jeho vyslovení jako takové není důvodem pro změnu právního stavu založeného rozhodnutím, jenž je předmětem stížnosti pro porušení zákona.⁸⁰ I navzdory této povaze akademického výroku mu nelze odepřít jeho význam, neboť v něm Nejvyšší soud deklaruje svůj názor na výklad objektivního práva. Sjednocovací funkce akademických výroků v případě stížnosti pro porušení zákona byla konstatována i ze strany Ústavního soudu, a to naposledy v nálezu ze dne 16. 5. 2017. Nejvyšší soud nemůže stížností napadená rozhodnutí rušit v neprospěch obžalovaného, jednalo by se totiž o rozpor s hodnotami materiálního právního státu, především s principem rovnosti zbraní, akademický výrok však *působí pro futuro za účelem sjednocování judikatury*.⁸¹

Specifickým prostředkem přispívajícím k naplňování cílů sjednocování soudní rozhodovací praxe je mechanismus *rozhodování velkým senátem kolegia Nejvyššího soudu* (§ 19 odst. 1, 3, 4 zákona o soudech a soudcích). Velký senát se skládá z jedné třetiny soudců kolegia (nejméně však z 9 soudců příslušného kolegia) a rozhoduje v případě, že mu je věc postoupena (§ 20 odst. 1 zákona o soudech a soudcích). K tomu může dojít v případě, že senát soudu dospěl při svém rozhodování k právnímu názoru odlišnému od již vysloveného názoru Nejvyššího soudu.⁸² Velký senát má právo i povinnost posoudit, zda je tato podmínka skutečně splněna.⁸³ Současně má senát, který k odlišnému právnímu názoru dospěl, povinnost postoupit věc velkému senátu.⁸⁴ Podle názoru Zdeňka Kühna, který artikuloval ve svém článku *O velkých senátech a judikatorních odklonech vysokých soudů*, mechanismus institucionalizované změny judikatury vrcholných soudů je jeden z nejvýznamnějších stylových prvků současné české judikatury.⁸⁵ Význam tohoto institutu výrazně podtrhl Ústavní soud, kdy dospěl k závěru, že odchýlení se od právního názoru vrcholného soudu za situace, kdy nebyla věc předložena velkému senátu, je porušením ústavního práva na zákonného soudce.⁸⁶

⁷⁹ VARVAŘOVSKÝ, Pavel. K principu předvídatelnosti soudního rozhodování a právu na zákonného soudce. *Právní fórum*. 2009, č. 11.

⁸⁰ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád I, II, III. Komentář*. 7. vydání. Nakladatelství C. H. Beck, 2013. s. 3340–3345.

⁸¹ Nález Ústavního soudu ze dne 16. 5. 2017, sp. zn. I. ÚS 1284/17.

⁸² § 20 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, ve znění pozdějších předpisů.

⁸³ Stanovisko pléna Nejvyššího soudu ze dne 14. 9. 2011, sp. zn. PlsN 1/2011, k výkladu ustanovení § 20 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, ve znění pozdějších předpisů, v otázce, jestli může velký senát příslušného kolegia Nejvyššího soudu přikázat věc senátu, který mu ji předložil, aby věc projednal a rozhodl, pokud nebyly splněny podmínky k jejímu předložení velkému senátu kolegia Nejvyššího soudu.

⁸⁴ Nemale otázky ohledně využívání sjednocování judikatury prostřednictvím velkého senátu v procesních otázkách ovšem vyvolává úprava odstavce 2 § 20 zákona o soudech a soudcích, která *omezuje použitelnost velkého senátu v zásadě na hmotné právní problémy*, zatímco u otázek procesních vyžaduje, aby „senát jednomyslně dospěl k závěru, že řešená procesní otázka má po právní stránce zásadní význam“. Vzhledem k tomu postačuje, aby jen jeden soudce z tříčlenného senátu zaujal stanovisko, že taková procesní otázka nemá zásadní význam, a věc nebude i přes názor většiny senátu postoupena velkému senátu, ač zde je rozporná judikatura Nejvyššího soudu.

⁸⁵ KÜHN, Zdeněk. O velkých senátech a judikatorních odklonech vysokých soudů. *Právní rozhledy*. 2013, roč. 21, č. 2, s. 39.

⁸⁶ Srov. nález Ústavního soudu ze dne 11. 9. 2009, sp. zn. IV. ÚS 738/09, uveřejněn pod č. 201 ve sv. 54 Sb. nál. a usn. ÚS ČR.; KÜHN, Zdeněk. O velkých senátech a judikatorních odklonech vysokých soudů. *Právní rozhledy*. 2013, roč. 21, č. 2, s. 39.

Při sledování a vyhodnocování pravomocných rozhodnutí soudů v občanském soudním řízení a trestním řízení má Nejvyšší soud na návrh svého předsedy, předsedy kolegia nebo velkého senátu možnost zaujímat *stanoviska k rozhodovací činnosti soudů*, která lze charakterizovat jako do značné míry abstraktní výklad zákona podávaný kolegiem nebo plénem Nejvyššího soudu bez návaznosti na konkrétní projednávaný případ (kauzu), ač jinak vychází z předchozích pravomocných rozhodnutí soudů v příslušném typu (občanském soudním nebo trestním) řízení.⁸⁷

Stanoviska zaujímají v judikatuře mimořádné postavení, neboť s ohledem na § 20 odst. 3 zákona o soudech a soudcích výrazně omezují možnosti změny judikatury v otázkách, ke kterým již Nejvyšší soud sjednocující stanovisko přijal, neboť existující stanovisko je možné následně překonat pouze prostřednictvím vydání nového stanoviska a nelze ani využít institut postoupení věci velkému senátu.⁸⁸

Jak bylo upozorněno v literatuře problematika je i určitá diskrepance mezi judikatorní „silou“ procesního rozhodnutí velkého senátu a mimoprocesního sjednocujícího stanoviska, ač by pro judikatorní řešení nejvýznamnějších sporů o výklad práva měl primárně sloužit institut procesní.⁸⁹ Naproti tomu existuje i názor, že rozhodnutí nadpoloviční většiny všech soudců trestního kolegia potřebné pro přijetí sjednocujícího stanoviska by mělo mít vyšší „judikatorní autoritu“ než rozhodnutí nadpoloviční většiny velkého senátu. Tento posledně uvedený názor podporuje zejména platné znění zákona o soudech a soudcích, podle kterého se postoupení věci velkému senátu podle § 20 odst. 1, 2 zákona o soudech a soudcích neuplatní, byl-li odlišný právní názor již vysloven ve stanovisku Nejvyššího soudu, zaujatému podle § 14 odst. 3 zákona o soudech a soudcích (srov. § 20 odst. 3 téhož zákona), zvláště když navrhnout příslušnému kolegiu zaujetí stanoviska podle § 14 odst. 3 zákona o soudech a soudcích může i velký senát.⁹⁰

Nejvyšší soud se na sjednocování judikatury významně podílí publikací svých klíčových rozhodnutí, a to včetně rozhodnutí velkých senátů v rámci *Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek*, která obsahuje stanoviska soudu zaujatá kolegiem nebo plénem a vybraná rozhodnutí Nejvyššího soudu i soudů ostatních.⁹¹ Jejím vydáváním je významně ovlivňován vztah Nejvyššího soudu k obecným soudům nižších instancí. Kolegii pečlivě vybraná rozhodnutí významná pro právní praxi jsou projevem kolektivního názoru o vhodnosti zveřejnění řešení nových či dosud neřešených problémů. Pro větší přehlednost i odborný přínos jsou opatřena právními větami. Jedná se tak o praktický prostředek komunikace Nejvyššího soudu s odbornou veřejností, který v první řadě umožňuje citlivě akcentovat ta rozhodnutí, jež jsou zvláště hodná pozornosti. Přínos je zde především v deliberativním způsobu selekce a kolektivní autoritě příslušných kolegií při jejich výběru.

V kontextu interakce Nejvyššího soudu a obecných soudů si pozornost zasluhují také, byť sporadicky vydávané, *zprávy o průzkumech praxe soudů*, v posledních letech např. průzkum praxe soudů zkoumající účinnost trestních sankcí provedený soudci trestního kole-

⁸⁷ Jejich výrazným problémem mimo historie jejich vzniku je, že v českém právním prostředí stanoviska přijímají velmi početné soudcovské sbory, kolegia nebo dokonce pléna nejvyšších soudů, což podle některých názorů omezuje náležitou diskuzi potřebnou z hlediska soudní argumentace. Blíže srov. BOBEK, Michal – KÜHN, Zdeněk a kol. *Judikatura a právní argumentace*, s. 133–134.

⁸⁸ BARÁKOVÁ, Martina. Stanoviska nejvyšších soudů: efektivní prostředek sjednocování judikatury nebo přežitek socialistické justice? *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2016, č. 2 [cit. 2017-12-04]. Dostupné z: <<https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/5437/4533>>, s. 248.

⁸⁹ BALÁK, František. Ke sjednocování soudní praxe Nejvyšším soudem. *Soudce*. 2007, č. 4, s. 2.

⁹⁰ ŠÁMAL, Pavel. *Závaznost rozhodnutí Nejvyššího soudu*. Příspěvek prezentovaný na konferenci Závaznost soudních rozhodnutí, Brno, 19.–21. 6. 2017. Příspěvky prezentované na konferenci budou publikovány ve Sborníku, který je připravován do tisku.

⁹¹ § 24 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, ve znění pozdějších předpisů.

gia Nejvyššího soudu, které jeho výsledky schválilo dne 12. 2. 2014 pod sp. zn. Ts 43/2012 jako sjednocující materiál nazvaný *Zhodnocení praxe soudů v oblasti ukládání a výkonu vybraných trestních sankcí v letech 2010 a 2011* (č. 9/2014 Sb. rozh. tr.). Obdobně jako tomu bylo v případě velké novelizace trestního řádu, ke které se Nejvyšší soud vyjádřil ve *Zprávě o analýze a vyhodnocení účinnosti novely trestního řádu č. 265/2001 Sb. ve vztahu k soudnímu řízení* (srov. č. 36/2004 Sb. rozh. tr.), také v tomto případě se Nejvyšší soud rozhodl v zobecňujícím materiálu zaujmout stanovisko k dopadu nového kodexu trestního práva hmotného na aplikační praxi soudů zejména při aplikaci nových a stávajících, byť značně modifikovaných, alternativních sankcí ve vztahu k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, vyhodnotit účinnost této nové právní úpravy a analyzovat právní problémy spojené s její aplikací.

Jako svěbytný příklad cesty ke sjednocování české rozhodovací praxe je možné uvést *nezávaznou Metodiku k odškodňování nemajetkových újem* podle § 2958 občanského zákoníku z roku 2014, také uveřejněnou ve *Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek* (srov. č. 63/2014 Sb. rozh. obč.). Nejvyšší soud ji vypracoval ve spolupráci se Společností medicínského práva, zástupci pojistitelů a dalších právnických a lékařských profesí.⁹² *Metodika* je rozčleněna na čtyři části, konkrétně Preambuli, Přehled bolesti, Aktivity a participace a Technickou část. Tato *Metodika* má jen doporučující charakter, přesto však nepochybně praxi soudů nižších stupňů ovlivňuje. Její obsah, který je založený na komplexní systematické zdravotních újem, byl důkladně diskutován širokou odbornou veřejností. Smyslem metodiky je poskytnout soudům vodítko k jednodušší soudní praxi v oblasti odškodňování újmy na zdraví a přispět tak mimo jiné k naplňování požadavku právní jistoty i jednotnosti soudního rozhodování ve smyslu § 13 občanského zákoníku.

Všechny tyto prostředky sloužící k zajišťování procesu sjednocování soudního rozhodování, čímž přispívají k nastolování *principu ustálenosti judikatury*.⁹³ Ke znakům právního státu neoddelitelně patří *princip právní jistoty* a z něj plynoucí *princip ochrany oprávněné důvěry v právo*. Ten v sobě jako stěžejní atribut zahrnuje především předpoklad efektivní ochrany práv všech subjektů práva ve stejných případech shodným způsobem a předvídatelnost postupu státu a jeho orgánů.⁹⁴ *Nejvyšší soud má za povinnost* mimo jiné svoji judikaturou *sjednocovat judikaturu soudů nižších*, což je důležité pro zachování předvídatelnosti rozhodování soudů jakožto jednoho z komponentů spravedlivého procesu a tím i základů demokratického právního státu.⁹⁵ Právě tím je vedle rozhodování o právech a povinnostech účastníků na základě mimořádných opravných prostředků charakterizován vztah Nejvyššího soudu k ostatním instančně podřízeným obecným soudům a charakterizováno jeho postavení mezi obecnými soudy a vymezena jeho nejdůležitější role ve vztahu k instančně nižším obecným soudům.

Závěr

V právním státě neobyčejně *vzrůstá význam soudní moci* v návaznosti na důraz, jaký je kladen na ochranu základních práv a svobod, které jsou právě pod ochranou soudní moci

⁹² NEJVYŠŠÍ SOUD. Metodika k § 2958 o. z. [cit. 2017-12-05]. Dostupné z: <[⁹³ JONÁŠOVÁ, Radka. Sjednocuji, sjednocuješ, sjednocujeme aneb křišťálové koule netřeba. *Bulletin advokacie*. 2009, č. 5, s. 64–65.](http://www.nsoud.cz/JudikaturaNS_new/ns_web.nsf/Edit/Rozhodovacinnost-Metodikak%3F2958o.z.?Open&area=Rozhodovac%C3%AD%20%C4%8Dinnost&grp=Metodika%20k%20C2%A7%202958%20o.z.&lng=>>.</p></div><div data-bbox=)

⁹⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 25. 1. 2005, sp. zn. III. ÚS 252/04, publikován pod č. 16 ve sv. 36 Sb. nál. a usn. ÚS ČR.

⁹⁵ Srov. i nález Ústavního soudu ze dne 4. 3. 2004, sp. zn. IV. ÚS 290/03, uveřejněný pod č. 34 ve sv. 32 Sb. nál. a usn. ÚS ČR.

jako celku. V důsledku *nového pojetí ochrany základních lidských práv a svobod* od padesátých let minulého století došlo k *zásadnímu zvýšení úlohy justice* a také k *nárůstu sebevědomí soudců*, u nichž došlo k přeměně myšlení z tradiční aplikace zákonů na novátorské přístupy při jejich výkladu a vyplňování mezer, čímž se stali „pány právního řádu“. Někdy se v té souvislosti hovoří o „soudcovském státu“ a vymezují se základní příčiny jeho vzniku, za které jsou mimo systémových změn považovány nezbytnost konkretizace v zákonech obsažených obecných pravidel při soudní aplikaci práva, mezery v právu a neúplnost zákonů při řešení relevantních společenských a zájmových konfliktů, a to i v návaznosti na neochotu politické sféry upravit některé citlivé společenské otázky, jakož i používání generálních klauzulí a otevřených neurčitých pojmů v jazykovém vyjádření norem v moderních zákonech apod.⁹⁶ Přestože se někdy zároveň zdůrazňuje jeho soumrak či kolaps, či dokonce se mluví o „běhu odpočítávání“ soudcovského státu, je třeba hledat cesty k emancipaci soudcovské moci a hledání obnovení důvěry v soudní moc a v soudní systém či alespoň udržení stávající důvěry, která v dnešní době, která je charakterizována obecným úpadkem důvěry v jakékoli autority či orgány, má mimořádný význam pro zachování či dokonce upevnění materiálního právního státu. Jedním z prostředků obnovení důvěry a autority soudní moci a hledání spravedlnosti je *navázání dialogu mezi jednotlivými složkami soudní moci*, a to nejenom uvnitř státu, ale také na úrovni Evropské unie či Rady Evropy.

Mnohvrstevnatost působení soudní moci je specifickým rysem moderního právního státu v posledních desetiletích. Z toho vyplývá *nutnost vytváření vzájemných vazeb, vyvážení, kontroly a odpovědnosti (checks and balances)*, které neplatí jen v rámci klasické dělby moci na zákonodárnou, výkonnou a soudní moc, ale je nezbytné i v rámci soudní moci právě na základě zmíněného dialogu všech soudních institucí, ať již v rámci Evropy či jen České republiky.⁹⁷ Bez takového dialogu, jehož jen nejobecnější rysy z hlediska postavení a role Nejvyššího soudu jsem zde pokusil načrtnout, je obnovení či alespoň zachování stávající důvěry v soudní moc jako celek jen iluzí.

⁹⁶ Srov. RÜTHERS, Bernd. Demokratischer Rechtsstaat oder oligarchischer Richterstaat? *Juristen Zeitung*. 2002, Nr. 8, s. 365–416, dále viz RÜTHERS, Bernd. Der Richterstaat. Verfassungswandel und Politisierung der Justiz. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 15. 4. 2002, Nr. 87, s. 7, který zde zdůrazňuje, že tradiční vazba na zákon, která je příznačná pro právní stát, byla uvolněna a začasťe nahrazena heslem: „Pryč od zákona!“, u nás ho např. cituje HOLLÄNDER, Pavel. *Kolaps „soudcovského státu“: Běží odpočítávání?*, s. 16–32. Dále srov. k otevřené textuře práva a tvorbě práva soudcem HOLLÄNDER, Pavel. *Filosofie práva*. 2., rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012, s. 296 an.; stran vyplňování právních mezer poukazuje Holländer na nálezy Ústavního soudu ze dne 28. 7. 2009, sp. zn. Pl. ÚS 9/09; stran vyplňování nepravých mezer uvádí nálezy Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 22/94, III. ÚS 39/95 a Pl. ÚS 48/95. In: HOLLÄNDER, Pavel. *Filosofie práva*, s. 299.

⁹⁷ Tento dialog si ovšem nelze představovat tak zjednodušeně, že by si „[...] zástupci Nejvyššího soudu a Ústavního soudu sedli k jednomu stolu a zkusili odbourat vzájemnou nedůvěru tím, že by si vyjasnili vzájemné názory na dovolání jako takové [...]“, jak navrhuje COUFALÍK, Petr. Střet Nejvyššího soudu a Ústavního soudu z pohledu na současnou právní úpravu dovolání v civilním sporném řízení. *Právní rozhledy*. 2016, č. 6, s. 213.

Status of the Supreme Court in the Rule of Law and its Role in Unifying Case Law

Pavel Šámal

Abstract: This article focuses on the position of the Supreme Court in the Czech judicial system from the perspective of its role in the unification of case law. It is divided into three separate parts examining the relationship between i) the Supreme Court and the Court of Justice of the EU and the European Court of Human Rights, ii) the Supreme Court and the Constitutional Court, iii) the Supreme Court and lower courts. Purpose of the article rests, besides the theoretical grasp of the issue, in pointing out the individual practical overlaps of the subject matter. In the context of examining the relationship between the Supreme Court, the Court of Justice and the European Court of Human Rights, the author highlights the importance of the Supreme Court in facilitating the correct application of the case law of these courts and gives due regard to the selected aspects of the judicial dialogue. Within the analysis of the relationship between the Supreme Court and the Constitutional Court, emphasis is placed on the issue of the tension between the declared and the actual scope of judicial review carried out by the Constitutional Court. At the same time, a brief comparative excursion to the German doctrine defining the relationship between the Federal Court of Justice and the Federal Constitutional Court is presented. In dealing with the relationship between the Supreme Court and the lower courts, attention is paid to individual modes of unification of case law.

Key words: Supreme Court, judicial dialogue, references for a preliminary ruling, relationship between the Supreme Court and the Constitutional Court, unification of case law